

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

53-2

BRNO 2012

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 53
Volume 53

Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady Head of editorial board	Pavel Kouřil
Redakční rada	Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski, Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik
Odpovědný redaktor Editor in chief	Petr Škrdla
Výkonná redakce Assistant Editors	Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela
Technická redakce, sazba Executive Editors, Typography	Alice Del Maschio
Software Software	Adobe InDesign CS5
Fotografie na obálce Cover Photography	Mikulčice-Valy. Věderko nalezené v jednom z říčních ramen (viz obr. 5. na str. 28)
Adresa redakce Address	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Královopolská 147 612 00 Brno IČ: 68081758 E-mail: pv@arub.cz Internet: http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html
Tisk Print	Azu design s.r.o. Bayerova 805/40 602 00 Brno

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně

Vydáno v Brně roku 2012

Náklad 400 ks

Časopis je na seznamu neinpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.

Copyright ©2012 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČR, BRNO,
V. V. I. – ROK 2011

Vědecká činnost Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., se v roce 2011 v souladu s prodlouženým výzkumným záměrem pracoviště soustředila na základní výzkum vybraných nosných témat evropské a světové prehistorie a protohistorie. Studium paleolitu a paleoetnologie bylo koncentrováno jednak na poznání počátků mladého paleolitu ve střední Evropě, jednak na vyhodnocení a další výzkum mladopaleolitických a mezolitických sídelních areálů (srov. monografie o nových odkryvech na sídlišťích lovců mamutů v Pavlově a o počátcích umění, studie k chronologii přechodu středního a mladého paleolitu a některým jeho kulturám nebo k poznání sezonality života paleolitických lovců; resp. nové odkryvy – Ořechov, Želeč, Želešice a Radvanec na Českolipsku s klíčovou mezolitickou stratigrafií). Výzkum vybraných období mladšího pravěku se věnoval některým důležitým fenoménům hmotné i duchovní kultury (prvé souborné zpracování štípané kamenné industrie jevišovické kultury pozdní doby kamenné; vývoj osídlení Brněnska v eneolitu a době bronzové; shrnutí poznatků o sociální struktuře společnosti závěru doby bronzové a počátku doby železné ve Slezsku). V řešené problematice dějin středoevropského prostoru za expanze antické římské říše byl důraz položen na studium sídelních struktur jak v širším rámci, s důrazem na dobové přírodní prostředí, tak v užších mo-

delových regionech (Brněnsko, Pasohlávky). Proběhly též další terénní výzkumy (Pasohlávky; Engelhartstetten, římský vojenský tábor). Pokročilo poznání migrací autochtonních populací období 4.–6. století, do tisku se podařilo připravit jednak monografii analyzující rozsáhlý nálezový fond středoevropských pohřebišť konce 4. a první poloviny 5. věku, jednak katalog části moravských langobardských pohřebišť, sumarizující i dosavadní bádání a hodnotící nové poznatky o chronologii. Pokračoval také odkryv langobardského pohřebiště Mušov – Roviny. Ze zásadních témat raného středověku bylo pracováno na nálezovém katalogu lokalit počátků slovanského osídlení (Pavlov, Přítluky), velká pozornost byla věnována důležitým aspektům utváření velkomoravských ústředí (Mikulčice: sakrální architektura a její revizní odkryvy – srov. obr. 1, příprava publikací dalších kostelních pohřebišť, katalog osídlení nejbližšího zázemí, 2. etapa systematického detektorového a geofyzikálního průzkumu hradiště, studium antropologie a zdravotního stavu velkomoravské populace na základě vybraných pohřebišť z Mikulčic a jejich zázemí; Chotěbuz: vyhodnocení dosavadních poznatků, pozice lokality v sídelní struktuře širší oblasti horního Poodří). Další výstupy byly zaměřeny na poznání role moravských centrálních aglomerací 10.–12. století a na projevy navazujících procesů urbanizace v archeologických pramenech. Nezbytným východiskem při řešení všech uvedených témat byla interdisciplinární spolupráce a aplikace progresivních přírodovědných metod.

Obr. 1. Revizní odkryv základů kostela č. 8 na velkomoravském hradišti v Mikulčicích roku 2011. Sérií kontrolních výzkumů mikulčických raně středověkých kostelů 9. století v rámci projektu EU „Archeologický park Mikulčice-Kopčany“ byly získány nové zásadní poznatky pro studium sakrální architektury Velké Moravy.

Z nejvýznamnějších publikačních výstupů:

Svoboda, J., ed.: *Pavlov. Excavations 2007–2011*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., *Dolnověsto-nické studie* 18, 2011. 287 s.

Svoboda, J.: *Počátky umění*. Praha: Academia, 2011. 335 s.

Nejman, L., Rhodes, E., Škrdla, P., Tostevin, G., Neruda, P., Nerudová, Z., Valoch, K., Oliva, M., Kaminská, L., Svoboda, J., Grün, R.: *Chronological Review of the Middle to Upper Palaeolithic Transition in the Czech Republic and Slovakia: New Optically Stimulated Luminescence results*. *Archaeometry*. Roč. 53/5 (2011), s. 1 044–1 066.

Nývltová Fišáková, M.: *Seasonality of Gravettian sites in the Middle Danube Region and adjoining areas of Central Europe*. *Quaternary International*, doi:10.1016/j.quaint.2011.08.017 IF- 1 (2011), s. 768.

Kopacz, J., Šebela, L.: *Krzemieniarstwo kultury jewiszowickiej na Morawach*. In: Copek, S. – Kadrow, S., ed., *Mente et rutro. Studia archaeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae anno ab amicis, collegis et discipulis oblata*. Ressorviae, 2010, s. 105–131.

Salaš, M., Stuchlík, S.: *Civilizace doby bronzové*. In: Procházka, R., red., *Dějiny Brna I. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 2011. s. 227–318.

Klanicová, S., Komoróczy, B.: *V odlesku antiky*. In: Procházka, R., red., *Dějiny Brna I. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 2011. s. 403–445.

Poláček, L., Maříková-Kubková, J., hg.: *Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., *Spisy* 41, *Internationale Tagungen in Mikulčice VIII*, 2010. 424 s.

Kouřil, P., Gryc, J.: *Der Burgwall in Chotěbuz-Podobora und seine Stellung in der Siedlungsstruktur des oberen Odergebietes*. *Studien zur Archäologie Europas (Bonn)*. Roč. 14 (2011), s. 217–243.

Procházka, R.: *Odras vrcholně středověké urbanizace v archeologických pramenech na základě vybraných příkladů*. *Přehled výzkumů*. Roč. 51 (2010), s. 209–247.

Hodnocení pracoviště za období let 2005–2009 vyzvedlo zvláště nutnost zlepšení prostorových a obecně materiálních podmínek vědecké práce, i potřebu kontinuální obměny věkové struktury vědeckých pracovníků. V roce 2011 proto pokračoval ústav ve snaze o získání vhodných vlastních prostor pro brněnské ústřední pracoviště. Na sklonku roku se podařilo díky finančním prostředkům uvolněným z rozpočtu Akademie věd ČR zakoupit do vlastnictví pracoviště budovu č. p. 363 na pozemku parc. č. 331 a vlastní pozemek parc. č. 331 v k. ú. Trnitá, ul. Čechyňská 19, Brno-město. Budova bývalého gymnázia může po nutných stavebních adaptacích pokrýt prostorové potřeby brněnského ústředí ústavu, příslušné

práce byly po projektové přípravě zahájeny neprodleně v roce 2012. Pokročila rovněž obnova detašovaného pracoviště v Mikulčicích, opět za významné finanční dotace z rozpočtu Akademie věd ČR. Možno bylo dokončit přípravnou fázi výstavby nové výzkumné základny ústavu v lokalitě Mikulčice – Trapíkov (terénní příprava samotného staveniště, průvodní inženýring, úřední schvalovací proces, smluvní zajištění stavby apod.). Stavba základny tak byla na jaře 2012 zahájena.

V rámci posilování ústavu perspektivními vědeckými silami byly ve výběrovém řízení na místa vysokoškolsky vzdělaných pracovníků výzkumných útvarů přijaty v roce 2011 dvě nové pracovnice (úvazky ve struktuře Střediska pro výzkum doby římské a doby stěhování národů; resp. Střediska pro slovanskou a středověkou archeologii). Ve snaze zlepšit činnost úředně-správních složek ústavu došlo k personální obměně v oddělení archeologické památkové péče, kde byla nově přijata rovněž perspektivní síla na úrovni VŠ pracovníka, personální obměny a redukce se dotkly také středního technického personálu. V souladu se Stanovami AV ČR a dalšími ústavními normativy bylo roku 2011 atestováno celkem 11 vysokoškolsky vzdělaných pracovníků výzkumných útvarů ústavu, při úzu časově omezených dvouletých pracovních smluv u mladších pracovníků jako motivačního faktoru dalšího odborného růstu.

Zdůraznit je třeba pro ústav přínos záchranné výzkumné činnosti, realizované na základě ustanovení § 22, odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Tyto výzkumy významně rozšířily informační bázi témat, na pracovišti řešených, dovolily ústavu prakticky aplikovat a ověřovat nové metody archeologické prospekce a exkavace a přispěly samozřejmě rovněž k záchraně a ochraně archeologického kulturního dědictví (obr. 2). V roce 2011 tak bylo realizováno celkem 51 záchranných akcí. Uvést je možné kupříkladu záchranný archeologický výzkum v Pasohlávkách, který odkryl bohaté osídlení neolitu, eneolitu, doby bronzové a vrcholného středověku. V druhé etapě odkryvu se vedle movitých i nemovitých nálezů podařilo z jednotlivých objektů odebrat reprezentativní spektrum environmentálních vzorků. Na velké ploše prozkoumaná zaniklá středověká osada, již nálezy předběžně datují do 14. a 15. století, významně rozšiřuje naše znalosti o poměrech osídlení na středním toku Dyje ve vrcholném středověku a o materiální kultuře tehdejších obyvatel regionu. Záchranný výzkum v Loděnici na Opavsku pak objevil centrální část sídliště ze starší doby železné (starší období platěnické fáze kultury lužických popelnicových polí – 6. století před Kristem), s areálem zastavěným nadzemními dřevěnými budovami, který vymezovalo oválné kúlové ohrazení. Takto vytyčený sídelní komplex (dvorec či areál i s nesídelními funkcemi?) má nečetné analogie v širším evropském kontextu.

Ústav se po celý rok 2011 aktivně účastnil práce na přípravě novely archeologické části zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Vedle činnosti v poradní komisi Ministra kultury ČR ústav koordinoval zejména prostřednictvím regionálních archeologických komisí oborovou diskusi k dané problematice, připomínkoval

Obr. 2. Záchranný výzkum sídliště mladší doby kamenné v Oticích – Rybníčcích na Opavsku (2011). K nejvýznamnějším objevům na lokalitě neolitické lengyelské kultury (přibližně 4 400 let před Kristem) náleží kompletní půdorys domu kůlové konstrukce.

jednotlivé fáze tvorby novely a podílel se na vypracování příslušných výkladových materiálů. Na žádost Národního památkového ústavu byla připravena rovněž komparativní analýza kulturně-historického významu velkomoravského hradiště v Mikulčicích, potřebná pro prvou etapu obnovené nominace památky k zápisu do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. V oblasti výkonu archeologické památkové péče a expertní činnosti v oboru archeologie Referát archeologické památkové péče v roce 2011 zpracoval a expedoval pro instituce státní správy, samosprávy a další veřejné i soukromé organizace a osoby celkem 527 písemných odborných expertiz a vyjádření. Běžná úřední agenda směřovala zejména k zajištění záchranných archeologických výzkumů na jednotlivých lokalitách, ohrožených projektovanými stavbami. V několika případech se však podařilo zlepšit památkovou ochranu významných archeologických nálezů (zpracování a podání návrhu na prohlášení souboru komponovaných lidských ostatků v kryptě Národní kulturní památky kostela sv. Jakuba Většího v Brně za kulturní památku; zajištění ochrany cenné archeologické lokality Hradisko u Svitávky před poškozením stavebními úpravami ad.).

Základní výzkum byl realizován v rámci široké mezinárodní spolupráce, v roce 2011 smluvně vázané v celkem 12 projektech (např. Moravia Magna – velkomoravská pohřebiště, RGK Frankfurt a. M., Rakouský archeologický institut ve Vídni – výzkum římských vojenských táborů v Dolním Rakousku a na Moravě ad.). Velmi produktivně pokračovala rovněž odborná a pedagogická kooperace s vysokoškolskými pracovišti (university Masarykova, Karlova, Slezská, Palackého, Západočeská, Hradec Králové a Pardubice). Stěžejní dlouhodobé výsledky činnosti ústavu přiblížily široké veřejnosti popularizační publikace a prezentace. Z muzejních akcí lze jmenovat podíl na přípravě výstavy „911 – Königswahl zwischen Karolingern und Ottonen. König Konrad der Erste – Herrschaft und Alltag“ (10. 11. 2011 – 5. 2. 2012, Vonderau Museum

Fulda), z popularizace a vzdělávání veřejnosti pak celou řadu akcí a přednášek v rámci „Týdne vědy a techniky“, „Festivalu vědy“ a „Dne otevřených dveří“ (Brno, Praha, Dolní Dunajovice, Mikulčice).

Ve vlastních edičních řadách nebo v kooperaci s dalšími odbornými institucemi vydal Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., v roce 2011 tři publikace:

Měřinský, Z., Kouřil, P., ed.: *Archaeologia historica*. Sv. 36/2011/1-2. Brno: Masarykova universita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie; Muzejní a vlastivědná společnost v Brně; Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied Nitra; Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.; 2011. 646 s. ISSN 0231-5823

Poláček, L., Maříková-Kubková, J., hg.: *Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i., Spisy 41, Internationale Tagungen in Mikulčice VIII, 2010. 424 s. ISBN 978-80-86023-92-2; ISSN 1804-1345

Svoboda, J., ed.: *Pavlov. Excavations 2007–2011*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., *Dolnověstonické studie* 18, 2011. 287 s. ISBN 978-80-86023-85-4

Součástí činnosti Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., bylo v roce 2011 pořádání nebo spoluřádání čtyř mezinárodních konferencí a symposií:

7. *Konference environmentální archeologie v Brně – KEA*, Brno, Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i., 9.–10. 2. 2011. Hlavním pořadatelem Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., celkem 112 účastníků, z toho 15 ze zahraničí.

Bewaffung und Reiterausrüstung des 8. bis 10. Jahrhunderts in Mitteleuropa (Zur Form und Beigabensitte von Waffen und Reiterzubehör bei den mährischen Slawen und ihren Nachbarn) – v rámci konferenční řady Internationale Tagungen in Mikulčice, Mikulčice, 25.–27. 5. 2011. Hlavním pořadatelem Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., celkem 52 účastníků, z toho 35 ze zahraničí.

VII. *protohistorická konference Archeologie barbarů 2011. Sociální stratifikace protohistorických komunit na základě výpovědi archeologických pramenů*, Brno, Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i., 3.–6. 10. 2011. Hlavním pořadatelem Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., celkem 64 účastníků, z toho 24 ze zahraničí.

Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentationen zwischen antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. 23. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum, Tengelic (Maďarsko), 16.–19. 11. 2011. Hlavním pořadatelem Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig, celkem 46 účastníků, z toho 44 ze zahraničí.

Jiří Doležal

VÝSLEDKY LETECKÉHO SNÍMKOVÁNÍ ÚAPP BRNO, V. V. I., ZA ROK 2011

Dlouhodobým záměrem Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., je řešení úkolů zabývajících se evidencí a dokumentací archeologických památek. Mezi tyto činnosti patří také letecká prospekce, která je nedílnou součástí ústavu již od jeho založení. Podobně jako v letech minulých se i v roce 2011 se podařilo zrealizovat několik průzkumných letů majících za cíl vyhledávání a dokumentaci archeologických lokalit. Celkem byly provedeny tři prospekční lety jižně a východně od Brna, během kterých se podařilo zachytit porostové příznaky na desítkách lokalit, z nichž některé byly sice již známy z let dřívějších, nicméně je bylo nyní možné pozorovat za mnohem příznivějších podmínek. Znovu tak bylo dokumentováno např. rozsáhlé pohřebiště poblíž Nové Vsi u Pohořelic, včetně početných sídlištních a dalších objektů v jeho blízkém okolí. Lépe než kdy jindy byly patrné také porostové příznaky sídliště východně od Rajhradic. Dále se podařilo zachytit porostové příznaky sídlištního rázu u Opatovic, příznaky sídlištních lokalit byly zjištěny také na katastru Bedřichovic u Šlapanic a dále poblíž obcí Hrušovany u Brna, Luleč, Měnín, Rajhradice, Sívce a Telnice. Není bez zajímavosti, že se podařilo zachytit také špatně viditelné, avšak velmi početné porostové příznaky ukazující na zahloubené objekty na mocenském centru u Němčic, což se minulých v letech přes opakované snímkování terénu doposud nepodařilo. Výsledky leteckého snímkování tak bude možné prov-

nat s geofyzikálním měřením, které je na lokalitě již několik let systematicky prováděno.

Hrušovany u Brna (okr. Brno-venkov)

„Červené vrchy“, v okolí bodu X: 1178468.59 Y: 602011.65, sídliště, nedatováno.

Necelý 1 km jihozápadně od středu obce, na mírném svahu skloněném k východu byly zpozorovány neurčité porostové příznaky, mezi kterými vyniká velký kruhový objekt o průměru cca 5 m.

Luleč (okr. Vyškov)

„Díly za Prahou“, v okolí bodu X: 1156757.81 Y: 573057.39, sídliště, nedatováno.

Na poli v místě vzdáleném necelého 1,5 km od středu obce byly podél levého břehu Lulečského potoka zpozorovány v porostu hůře viditelné rozptýlené objekty sídlištního charakteru.

Měnín (okr. Brno-venkov)

X: 1173087.71 Y: 594161.09, sídliště?, nedatováno

Na poli ve vzdálenosti cca 1 km od středu obce severozápadním směrem byla zachycena kumulace objektů (několik desítek) převážně oválného až kruhového půdorysu (obr. 1).

Opatovice (okr. Brno-venkov)

„Nivy“, okolí bodu X: 1172786.47 Y: 596287.82, sídliště, nedatováno.

V porostu špatně viditelné příznaky sídliště se nacházejí cca 1,8 km SSV od středu obce při levém břehu vodoteče Dunávky. Bylo zde zpozorováno celkem cca 20 objektů (obr. 2).

„Blatňáky“, okolí bodu Okolí bodu X: 1173290.79 Y: 596826.65, sídliště, nedatováno.

Na poli vzdáleném cca 1 km SSV směrem od středu obce bylo zpozorováno několik roztroušených příznaků, mezi nimiž vyniká objekt čtvercového půdorysu o straně cca 4x4 m.

O něco dále od středu obce (cca 1,3 km SSV) byly zřetelně pozorovány rozptýlené 2 kruhové a 2 obdélné objekty. Opodál se nacházelo dalších několik příznaků objektů, které však byly v porostu špatně viditelné (obr. 3).

Rajhradice (okr. Brno-venkov)

„Na předním“, okolí bodu X: 1172433.11 Y: 596921.45, sídliště, nedatováno.

Cca 600 m východně od středu obce poblíž ihned vedle průmyslového areálu byla zachycena skupinka cca 30 objektů různých tvarů a velikostí. Porostové příznaky v těchto místech byly sledovány již v letech minulých (obr. 4).

„Na předním“, okolí bodu X: 1172721.14 Y: 596675.10, sídliště, nedatováno.